

DOCENDO

Tuomas
Marjamäki

TUTTUJEN KESKEN

VESKU

Tuomas Marjamäki

TUTTUJEN KESKEN

WESKU

Vesa-Matti Loiri 1945–2022

DOCENDO

V E S K U L L E .

Tämmönen tästä nyt sitten tuli.

Copyright © Tuomas Marjamäki ja Docendo 2023
Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.

Kansi: Pekka Sell
Graafinen suunnittelu: Jarkko Lemetyinen / Katse Design

Kannen kuva: Kari Santala / Lehtikuva
Esilehtien kuvat: Helge Heinonen / JOKA / Museovirasto (Vesku vuonna 1966) ja
Kirsi Tuura (2010)
Nimiösivun kuva: Tuomas Marjamäki (1998)

Tämän teoksen tekstin ja kuvien jäljentäminen ilman lupaa painamalla,
monistamalla, skannaamalla tai muilla tavoin kielletään tekijänoikeuslain
mukaisesti.

Kustantaja:
Docendo, Jyväskylä

puh. 044 7270 250
info@docendo.fi
www.docendo.fi

ISBN 978-952-382-548-2

Painettu EU:ssa.

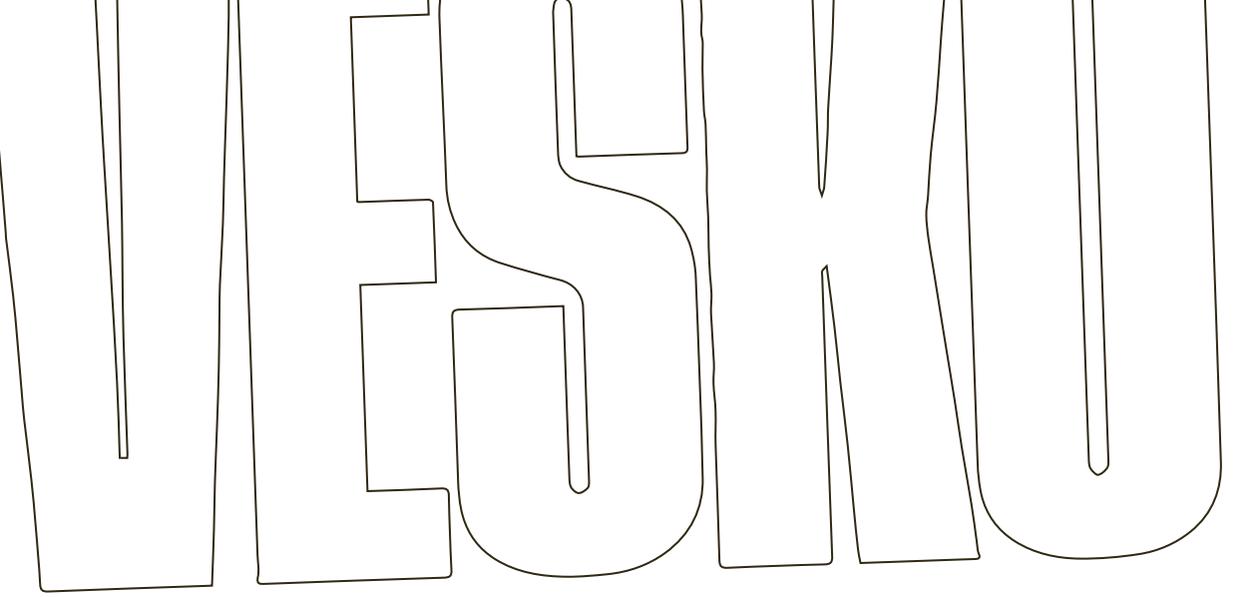
"Taiteilijan palkka? Se on se, kun näkee kuulijassa, näkijässä ja kokijassa liikahduksen. Silloin homma on jotenkin toiminut – vielä parempi, jos sen päälle saa aplodit. Jos muuta palkkaa haluaisin, olisi kannattanut ryhtyä insinööriksi."

Vesa-Matti Loiri Ivalossa 21. elokuuta 2010

S I S Ä L L Y S

ESIPUHE.....	10
PROLOGI: SPUTNIK.....	14
1. SE HAUSKA KAVERI.....	17
2. KIRKAS JOHTOTÄHTI.....	39
3. PYSTYENÄINEN SANKARI.....	55
4. JUMALAUTA, NÄILLÄ LAKEUKSILLA EI PILKATA JUMALAA!.....	73
5. HEMMINKI HÄMMINKI, KAATUILUN SUOMEN MESTARI.....	85
6. NAURATTAJA NUMBER ONE.....	99
7. LAULU ON ILONI JA TYÖNI.....	115
8. HUUMORIAKIN VAIKEAMPIA LAJEJA.....	135
9. PERHETTÄ KAIPAAVA PERHEENISÄ.....	153
10. KOKO KANSAN UUNO.....	173
11. "LAPU HUKKUNU. HARKIKKAA POJA.".....	185
12. HERKKIEN IHMISTEN TAUTI.....	193
13. HELISMAASTA HUILUMIEHEEN.....	207
14. KUNNARI, ILMARI JA ÖLJYS-HEIKKI.....	217
15. UUSPERHEEN ONNI.....	231
16. KLIFFAA JA VÄHEMMÄN KLIFFAA.....	237
17. KUITENKIN NIIN JOULULTA TAAS TUNTUU.....	253
18. ULOSOTTOMIES, NASTA KAVERI.....	261
19. SOKEA LAULAJA JA LAMPUN HENKI.....	273
20. SURUN VUOSI SEKÄ JUHLAVUOSI.....	285

21. JOS JOUDUN VALITSEMAAN, SE ON GOODBYE	297
22. LAPIN SUVI JA THAIMAAN TALVI.....	309
23. PAHAA ON HYVÄ NÄYTELLÄ.....	321
24. MATKALLA POHJOISEEN.....	333
25. KUIN NUORI LOIRI	343
26. VAIENNUT HUILU.....	351
27. ISO IKÄVÄ VALKOKANKAALLE.....	363
28. KAATUILEVA MAESTRO.....	371
29. KANSALLISAARRE NIMELTÄ LOIRI	383
30. TAISTELU EGOA VASTAAN	397
31. EI TULEVAISUUDENSUUNNITELMIA	409
32. MITTANSA TÄYTTÄNYT MIES	421
EPILOGI: MUURI.....	440
KIRJAILIJAN KIITOKSET.....	442
VESKUN ELOKUVAT	444
TELEVISIOROOLIT JA -ESIINTYMISET	445
RADIOTYÖT	449
TEATTERIROOLIT.....	449
LEVYTYKSET	451
TUNNUSTUKSET.....	456
LÄHTEET	457
HENKILÖHAKEMISTO	466

E S I P U H E

Syyskuun alussa 2013 jännitin kuollakseni, kun sain vuoden ikäisen tyttäreni päiväunille puolilta päivin. Kissa piti nostaa pöydälle: soittaa Vesa-Matti Loirille ja kertoa, että olen kirjoittanut hänen elämäkertansa parin sadan liuskan verran. Se kattoi koko hänen siihenastisen elämänsä.

Valitsin numeron, ja puhelin ehti tuutata kerran. Silloin lapseni heräsi, ja suljin kiireesti linjan. Kymmenisen minuuttia myöhemmin yritin uudelleen, Vesku vastasi ja kertoi huomanneensa jo aiemman soittoni. Selitykseni huvitti häntä, ja huomasin taiteilijan muutenkin olevan tavallista hilpeämmällä tuulella.

Sitten siirryin asiaan.

– Mä en ole koskaan itse kysynyt tätä, koska olet niin moneen kertaan vastannut siihen omasta aloitteestasi ja monessa eri haastattelussa... Mutta nyt mun pitää kysyä. Että suostuisitko kirjaan sun omasta elämästäsi, jos mä olisin tekijä?

Odotin, että Vesku hermostuisi kysymyksestäni. Hän kuitenkin perusteli vanhan tutun näkökantansa omaan tyyliinsä.

– Sä saat kysyä. Voin sanoa, että mua ei kiinnosta vitun vertaa. Mä joutuisin sanomaan ihmisistä, kuka on mulkku ja kuka ei.

– Sun elämästähän se kirja kertoisi. Ei siinä tarvitse muihin keskittyä.

– Kyllä se on elämäkerrassa välttämätöntä. Se ei ole rehellinen, jos mä vaan hymistelen.

– Mä olen haastatellut sua parikymmentä kertaa, mulla on tallessa ne kaikki haastattelut ja sä kerrot niissä aika paljon kaikista elämänvaiheistasi. Pystytkö sä ajattelemaan, että mä joskus niiden pohjalta tekisin jonkinlaista käsikirjoitusta, ja sä voisit lukea ja ehkä hyväksyä sen?

– En mä nyt halua. Mutta jos sen kirjan joskus joku tekee, se olet sinä eikä kukaan muu mulkku. Olen sanonut sen muutamalle tyyppille, että se on Tuomas Marjamäki. Sä oot aina tehnyt läksysi etkä oo koskaan kirjoittanut musta paskaa. Sä oot niin hyvin perehtynyt, että kukaan muu ei sitä tee. Ja jos joku tekee luvatta, niin siitä tulee sitten demonstraatio.

– Sopiiko sulle kuitenkin, että mä jatkan perehtymistä ja palataan myöhemmin tähän asiaan?

– Sopii. Tällä hetkellä ei kiinnosta, mutta saat kysyä uudestaan. Älä nyt silti ainakaan vuoteen kysy.

Tuon puhelun myötä kivi vierähti sydämeltäni, vaikka en ollut uskaltnutkaan kertoa koko totuutta. Sitä, että kirja oli jo pitkälle kirjoitettu.

Luonnollisesti kysyin asiaa Veskulta ja hänen asioitaan hoitavalta Pete Eklundilta pari kertaa myöhemminkin. Viimeisen kerran otin asian puheeksi lokakuussa 2016, kun tein Veskusta haastattelua hänen kotonaan. Silloin hän antoi ymmärtää, ettei elämäkertaa koskaan tehtäisi.

Seuraavana keväänä kuulin, että Vesku oli antanut Jari Tervolle ja Otavalle luvan elämäkertansa kirjoittamiseen. Talvella 2018 Tervo otti minuun yhteyttä ja kysyi, antaisinko Vesku-arkistoni hänen käyttöönsä. Jouduin kieltäytymään ja sanoin suoraan: teen vielä joskus oman kirjani.

Vesa-Matti Loiri oli lähes 60 vuoden ajan jättimäinen hahmo suomalaisessa viihteessä ja kulttuurissa. Tämä on kolmas häntä käsittelevä elämäkertateos. Ensimmäinen oli Petri Nevalaisen auktorisoimaton henkilökuva *Saiskos pluvan, Vesa-Matti Loiri* (Helsinki Kirjat 2010) ja toinen Jari

Tervon *Loiri*. (Otava 2019). Jälkimmäisen ilmestyttyä jouduin miettimään, jääkö oma käsikirjoitukseni sittenkin julkaisematta. Päätin kuitenkin jo silloin, että teen kirjani muista kirjoista välittämättä.

Vuosien aikana olen täydentänyt tekstiä ja huomioinut myös Tervon kirjan sisältämät uudet tiedot. Ne koskevat enimmäkseen Veskun muutamia ihmissuhteita sekä päihteiden käyttöä, joista minulla ei vuonna 2013 ollut tietoa. Olen aina pyrkinyt mainitsemaan jo tekstissä, mikäli tietoni perustuvat johonkin muuhun lähteeseen kuin omiin haastatteluihini. En halunnut täydentää omaa kirjaani ryöstöviljelemällä Tervon tai Nevalaisen elämäkertojen sisältöä, vaan jätän nuo kohdat tarkoituksella ohuemmiksi.

Merkittävin lähteeni on 20 vuoden aikana (1998–2018) tekemäni 25 Veskun haastattelua (muun muassa Aamulehteen, Ruotuväkeen, Ilta-Sanomiin, Apuun sekä kirjoihin *Uuno Turhapuro – Juhlakirja*, *Naurattajat*, *Simo Salminen – se se vaan on sillä lailla* ja *Spede, nimittäin*). Näiden lisäksi lukuisten muiden ihmisten tuoreet ja vanhat haastattelut, vuosien ajan keräämäni lehtileikekokoelma sekä aiempiin tietokirjoihini tekemäni tutkimustyö.

En ole haastatellut kaikkia Veskuja tuntevia ihmisiä enkä edes kaikkia läheisimpiä, vaan olen valikoinut mukaan henkilöitä, joilta olen uskonut saavani tiettyihin kohtiin oleellista täydennystä.

Tuttujen kesken Vesku on puuttuva osa *Spede-Vesku-Simo*-elämäkertatrilogiaani, johon lukeutuvat *Simo Salminen – Se se vaan on sillä lailla* (WSOY 2012, täydennetty painos Docendo 2017) sekä *Spede, nimittäin* (Docendo 2017). Trilogian ”neljäntenä osana” olen julkaissut tietokirjan *Uuno on numero yksi* (Docendo 2021). Luonnollisesti näissä kirjoissa on paljon päällekkäisyyksiä sekä uusien tutkimusteni valossa myös ristiriitaisia tietoja. Pahoittelen tätä ja toivon ymmärrystä molempien suhteen. Todennäköisesti luotettavin tieto löytyy aina tuoreimmasta teoksesta.

Tärkeimpänä antina pidän Vesa-Matti Loirin omaa ääntä, joka kuuluu läpi kirjan. Hän oli tarinankertoja vailla vertaa, ja siksi yritänkin tallentaa hänen kertomansa anekdootit, tunteet ja tunnelmat sellaisina kuin

hän ne minulle kertoi. Mukana saattaa olla jokunen kirosana, mutta se Veskulle anteeksi annettakoon. Välillä erittelen omakohtaiset kokemukse-
ni ja näkemykseni Kirjoittajalta-maininnan alle.

Vesku oli minulle merkittävä ja rakas ihminen, joka kahden vuosi-
kymmenen ajan suhtautui yhteistyöhömmä lämpimästi ja kannustaen.
Hän ei kuitenkaan ollut ystäväni, vaan tapasin hänet lähes aina toimitta-
jan ominaisuudessa. Juttelimme kyllä tuttujen kesken, mutta tiedostimme
kumpikin, että nauhuri oli päällä eikä välillämme ollut ystävyuden vaati-
maa vaitiolovelvollisuutta.

Pyrin tässä kirjassa tuomaan esiin Veskun persoonan kaikki puolet ja
hänen tekemänsä valinnat, niin onnistumiset kuin virheetkin. Hymistele-
mättä, kuten hän itsekin halusi.

Helsingissä 4. tammikuuta 2023

Tuomas Marjamäki

SPUTNIK

1957 ja 2009. Pari sanaa vihteestä, taiteesta sekä samanarvoisista kyyneleistä.

Oli helppo sanoa, missä suomalaiset lapset olivat ja mitä tekivät lokakuun neljännen illan pimetessä vuonna 1957. He seisoivat pihalla ja katsoivat taivaalle niskat kenossa.

Neuvostoliitto oli jo aamulla ampunut taivaalle maailmanhistorian ensimmäisen satelliitin, jota vielä laukaisupäivänä nimitettiin keinokuuksi ja avaruuspalloksi. Laite ei ollut jalkapalloa suurempi, mutta sen valo heijastui maahan asti niin, että kirkkaalla, mustalla taivaalla sen saattoi havaita jopa paljain silmin.

Helsinkiläisten poikien joukossa olivat Vesa-Matti Loiri sekä hänen pikkuveljensä Pekka. Koko pohjoishaagalaisen kerrostalon väki oli kokoonnutut pihalle odottamaan. Lehti- ja radiotietojen mukaan tiedettiin suurin piirtein, milloin ja missä päin taivasta valon pitäisi pilkkahtaa näkyviin.

Sputnikin matka kesti kolme kuukautta, kunnes se syöksyi Maan ilma-kehään ja paloi poroksi 3. tammikuuta 1958. Suuri harppaus avaruuden valloituksessa oli kuitenkin otettu. Neuvostoliitto ja Yhdysvallat yrittivät vuoron perään päihittää toinen toisensa saavutukset. Kosmonautti Juri Gagarinista tuli ensimmäinen ihminen avaruudessa, Neil Armstrongista ensimmäinen ihminen Kuun pinnalla.

Sputnikin tuhoutumista seuraavana päivänä Vesa-Matti Loiri täytti 13 vuotta. Jo silloin jotkut pystyivät aavistelemaan, että Vesku-pojasta tulisi

taiteilija. Mies, jolla on ilmiömäinen kyky kokea suuria tunteita ja välittää niitä yleisölleen.

Kun Vesku 52 vuotta myöhemmin, syksyllä 2009 palasi tuohon syysiltaan, hän herkistyi itkun partaalle.

– Se tuo mieleen koko 1950-luvun, Vesku sanoi.

Tunne kumpusi hänen muistinsa syvyydestä Miljoonasade-yhtyeen tunnetuksi tekemän *Lapsuuden sankarille* -laulun kautta. Oman versionsa Vesku tulkitse *Inari*-levylle 2007.

*Ja kun kuulokkeet laitot korviin
ja väännät voluumin kymppiin,
kuuletko lapsien syntyvän täällä?
Lennä, Juri Gagarin, lennä...*

Tapausta muistellessaan Veskun ääni sortui. Hetkeen oli latautunut paljon energiaa. Viimeisinä aktiivisina vuosinaan Vesku antoi kunnan haastatteluita harvoin, mutta niihin suostuessaan hän oli aina vahvasti läsnä.

Nyt hän pyyhki kyyneleitään, mutta ei pahoitellut tunnereaktiotaan.

– Huomaan nykyään liikuttuvani itse varsin usein esiintyessänikin, taitaa olla vanhenemisen syytä. Mutta se on mulle aina annettu anteeksi, vaikka ei koskaan kuulukaan asiaan.

Kyseinen haastattelu tehtiin Apu-lehteen helsinkiläisellä Sonic Pump -studiolla *Hyvää puuta* -levyn valmistuessa.

Vakavaksi äityneestä diabeteksestä ja roimasta ylipainosta kärsinyt Vesku ei noussut nojatuolistaan edes valokuvattavaksi. Oli epäselvää, nousisiko taiteilija enää koskaan jaloilleen.

Kirjoittamani jutun otsikoksi tuli ”Taivun, mutten murru”. Se osoittautui osuvaksi. Vielä Vesku nousi ja ehti tehdä rakastamaansa työtä kokonaisen vuosikymmenen verran.

Haastattelussa palasin vielä liikuttumiseen. Kysyin Veskulta, kumpi lopulta on tärkeämpi: kuulijan tai katsojan nauru vai silmään tuleva kyynel?

– Ne ovat samanarvoisia. Ne ovat niin lähellä toisiaan. Ilman muuta samanarvoiset.

Rock-Olga oli yksi Veskun varhaisista sketsihakmoista Pohjois-Haagan yhteiskoulun näyttämöllä. KUVA: NONA ALVESALON ALBUMI

SE HAUSKA KAVERI

1945–1955. Helsinkiläispoika vaikuttuu Bachista, jugoslavaliaisesta maalivahdista, Eino Leinosta ja Ingmar Bergmanista sekä rukoilee Jumalalta omaa soundia. Sielunsa pohjalla hän tuntee, että näistä aineksista rakentuu lopulta Vesa-Matti Loiri.

Mulla oli hyvä koti, Vesa-Matti Loiri huokaisi lapsuusmuistojensa aluksi.

Perheen muodostivat isä Taito Loiri ja äiti Lily sekä heidän poikansa Vesa-Matti ja Veli-Pekka.

Taito Vilho Eliaksenpoika Loiri oli syntynyt 23. elokuuta 1911 Lappeen pitäjässä, nykyisessä Lappeenrannassa, ja kuoli neljä päivää 84-vuotissyntymäpäivänsä jälkeen elokuussa 1995. Hänen vanhempansa olivat Elias Mikonpoika Loiri (1875–1935) ja Heta Vilhelmiina Juhontytär (o.s. Kärkkäinen, 1877–1953) eli Heta-Miina, joka ehti pätkän verran nähdä Vesa-Matinkin elämää.

Sukunimi Loiri on peräisin Lappeenrannasta, Kuutostien eteläpuolella sijaitsevan Tirilän kylän kantatilalta, jossa suvun edustajat ovat asuneet 1800-luvun alusta lähtien – joitakin Loireja sieltä löytyy yhä edelleen. Suvusta muistuttaa myös ABC Viipurinportin takaa lähtevä Loirintie.

Vesku arveli, että hänen sukunimensä oli johdettu joen virran mutkitte-
lua kuvaavasta verbistä ”loiria”. Nykysuomen sanakirjan mukaan ”loiruta”
tarkoittaaakin luikertelemista tai luiruamista. ”Loira” taas merkitsee luk-
koa. Suvussa kiertää legenda, jonka mukaan sukunimi olisi peräisin Rans-
kan Loire-joen varresta saapuneilta veljeksiltä, mutta väitettä ei kannata
ihana purematta niellä. Kirkonkirjoista selviää, että 1700-luvun puolivä-
lissä Johan Mårtenson eli Juho Martinpoika Lasoin otti uuden sukunimen
asuttamastaan Låirin talosta. Lasoin on kyllä sukunimenä käytössä Rans-
kassa ja Belgiassa, mutta huomattavasti yleisemmin se esiintyy Suomessa
nimien Lasonen tai Laasonen vanhanaikaisena kirjoitusasuna – Lasolan
talo sijaitsi jo vuonna 1748 aivan Loirin naapurissa. Loiri-nimi voisi hyvin-
kin juontaa juurensa samasta kantasanasta kuin Lauritsala eli kauppala,
johon Loirien kotikylä Tirilä ennen vanhaan kuului.

Sukunimenä Loiri on suhteellisen harvinainen ja todennäköisesti se
esiintyykin vain Lappeenrannan seudulla yhden ja saman suvun nime-
nä. Loireja on Suomen väestörekisterissä tällä hetkellä viitisenkymmentä,
eikä sukunimi mahdu 10 000 yleisimmän sukunimen joukkoon.

Taito Loiri työskenteli teknisenä suunnittelijana. Etunimensä mukai-
sesti hän oli hyvä käsistään ja taiteellisesti lahjakas. Hän rakensi itse
viuluja, joita myös taidokkaasti soitti. Taito oli hyvä musiikin teoriassa
ja hallitsi erinomaisesti prima vistan eli suoraan nuoteista soittamisen.
Kayserin vaativat etydit luontuivat häneltä helposti. 1930-luvulta aina
perheen perustamiseen asti Taito kiersi jopa tanssimuusikkona pienis-
sä porukoissa, viulun lisäksi hänen instrumenttinaan oli saksofoni. Taito
harrasti kuvataiteitakin, maalasi silmää miellyttäviä tauluja ja laati leh-
tiin suurristikoita.

– Isästä olisi tullut hyvä näyttelijä, hänellä oli siihen taipumusta. Hän
oli osallistunut johonkin kansakoulun runonlausuntakilpailuun lau-
sumalla *Emojänis tuli metsänrajaan*. Hän tuli kilpailussa toiseksi. Mun
kanssani isä myöhemmin kävi läpi tuota runoa ja purki sen kuin ohjaaja.
Hän luki meille muutenkin paljon ääneen, vielä silloinkin, kun osasimme
itse lukea – Tarzaneita lähinnä, mutta myös vähän parempaa kirjallisuut-
ta. Hän osasi tehdä kertomusten sankareista hahmoja. Tämä on sellainen

juttu, josta mä olen omakohtaisesti luistanut. En ole paljon malttanut lukea omille lapsilleni, Vesku harmitteli.

Musikaalista lahjakkuutta suvussa oli muutenkin. Taiton sisko Sigrid Loiri avioitui konepuuseppä Hjalmar Berglundin kanssa, ja heidän pojastaan Paavo Berglundista, Veskun serkusta, tuli kansainvälisesti menestynyt kapellimestari.

Taiton miehuusvuosia varjostivat mustat pilvet. 28-vuotiaana hän joutui talvisotaan, ja sotiminen jatkui välirauhan jälkeen syksyyn 1944 saakka. Hän ei salaillut pojiltaan sitä, että oli joutunut täyttämään velvollisuutensa myös ihmisiä tappamalla.

– Sä oot sitten helvetin paljon parempi tappaja ku me, Taiton pojat löivät asian myöhemmin leikiksi.

Taito olisi halunnut opiskella insinööriksi, mutta hänen perheellään ei ollut siihen varaa. Sodan vuoksi haaveet valuivat lopullisesti hiekkaan. Taiteellisen uran varaan hän ei uskaltanut heittäytyä, varsinkaan kun sodan päättyessä häntä painoi suuri vastuu perheensä elättäjänä.

Vielä sotaan lähtiessään Taitolla ei ollut kotipuolestaan heilaa. Velvollisuus piti nuoret miehet rintamalla ja lyhyitä lomia sai vain harvakseltaan – eikä sotavuosina voimassa olleen tanssikiellon vuoksi naisia pääsyt lähestymään luontevasti tanssilavoillakaan. Porilaisen Lily Nylundin Taito löysi kirjeenvaihtoilmoituksella. Tiiviin kirjoittelun jälkeen pari kihlautui jo keväällä 1942 ja avioitui pian tämän jälkeen.

Lily Ida Annikki Loiri oli syntynyt Mustasaarella 24. helmikuuta 1916 ja kuoli 97-vuotiaana huhtikuussa 2013. Hänen isänsä, sokerileipuri ja kondiittori Juho Nylundin puolelta sukujuuret johtivat Poriin, Laihialla syntynyt äiti Hilda Amanda Juhontytär Eklund taas oli taustaltaan vahvasti eteläpohjalainen.

Pitkän elämänsä aikana Lily työskenteli lähinnä kotirouvana, mutta lasten ollessa pieniä hän kävi välillä työssä myös serkkunsa paperikaupassa sekä lyhyen aikaa ylioppilasasuntolan keskuksessa.

Taito ja Lily hankkivat lapsensa vasta rauhan aikana, mutta ajoitustauskin oli sen tarkemmin suunniteltu.

– Faijan viimeisellä lomalla mut on naitu, Vesku Loiri laskeskeli.

Hänen syntymäpäiväkseen osui 4. tammikuuta 1945, synnyinpaikaksi Helsingin Naistenklinikka.

Vesa-Matti, jota vanhemmat kutsuivat Matiksi, ei ehtinyt olla kauan perheen ainokainen. Veli-Pekka, siis Pekka syntyi jo seuraavan vuoden maaliskuussa. Poikien ikäero jäi suorastaan mitättömäksi, joten he varttuivat yhdessä ja viihtyivät toistensa seurassa.

Vesku kasvoi hitaammin kuin ikätoverinsa, ja lopulta Pekka ohitti hänet pituudessa. Mittaansa Vesku kompensoi muita poikia naurattamalla.

– Mä olin kaveripiirissä aina se hauska kaveri. Se oli jonkinlainen itsehostuksen keino. Aika paljon tuli pelleiltyä.

Huumoria oli viljelty jo kotona, molemmat vanhemmista olivat huumorintajuisia ja isä sitä paitsi loistava tarinankertoja.

– Se on synnynnäistä, ei humoristiksi opita. Timingin, ajoituksen, voi opetella, mutta jos huumorin tekemistä ei ymmärrä, se ei toimi. Mä tiedän monia, jotka eivät ymmärrä. Se on sama kuin jos puhuttaisiin totaalisesti epämusikaalisista ihmisistä.

Loirien koti sijaitsi ensin Töölössä, Mannerheimintien ja Lääkärinkadun kulmassa, joka tunnetaan Töölön tullina. Asunto oli 30-neliöinen yksiö alimmassa kerroksessa, johon levisi ikkunan alla olleesta hiililuukusta mustaa hiilipölyä. Vanhemmat loihtivat yksiöstä kaksion erottamalla Veskun ja Pekan oman tilan verhon taakse. Näin he saivat itselleenkin yksityisyyttä lasten mentyä nukkumaan.

Töölö oli vielä tuolloin vehreää aluetta, metsää oli paljon jäljellä ja lähitöllä myös Laakson kenttä. Olympiavuonna 1952 lähimetsä sai väistyä uusien aravatalojen tieltä. Veskun iloksi talot täyttyivät asukkaista ja uusista kavereista.

– Heitä vastaan käytiin kovia sotia. Sota-aika oli vielä suhteellisen lähellä, joten se näkyi leikeissäkin.

Äiti hoiti poikia ensin kotona, mutta perheen taloudellisen tilanteen vuoksi kävi välillä töissä. Viisivuotiaan Veskun oli aika mennä tarhaan.

– Päiväkoti sijaitsi siinä ravintola Lehtovaaraa vastapäätä Mechelinikadulla. Pihalla oli pieni aitaus, jossa leikittiin. Äiti haki mut sieltä

Lily Loiri ja pojat Vesa-Matti ja Veli-Pekka heidän ensimmäisen kotinsa liepeillä Helsingin Töölössä.

KUVA: MARJA-LIISA PENSAAN ALBUMI

muutamana päivänä, mutta sen jälkeen sain alkaa kulkea itse. Kävelin tarhapäivän jälkeen yksin Mechelininkadulta Lääkärinkadulle ja ylitin Mannerheimintien. Nykyään ei vanhemmilla tulisi sellainen mieleenkään. Autoja 1950-luvulla oli tietysti paljon vähemmän.

Kovin kauas kotikulmiltaan Vesku ei saanut lähteä. Kun Helsingin rautatieasemalla syttyi tuhoisa tulipalo 14. kesäkuuta 1950, hieman vanhemmat pojat riensivät sitä katsomaan. Vesku ei vielä päässyt, vaan meni vanhempiensa kanssa vasta parin päivän päästä tutkimaan palon aiheuttamia vaurioita. Kuusi vuotta myöhemmin Vesku kävi seuraamassa isänsä kanssa yleislakon mellakoita ja oli ylpeä, kun sai itsekin vähän kyynelkaasua kasvoilleen.

Sodan jälkeen talous oli tiukalla. Sotakorvauksia maksettiin Neuvostoliitolle vuoteen 1952 asti, ja vasta sen jälkeen teollisuuden rattaat pääsivät pyörimään täyttää vauhtia oman maan hyväksi. Samalla ajattelutavalla toimivat myös Taito ja Lily Loiri, jotka kiirehtivät maksamaan pois asuntovelkansa – ja sen takia kaikesta muusta pihisteltiin.

– Olimme aika lujilla, ruokaa ostettiin vielä kupongeilla. Ensimmäiset syömäni hedelmänikin muistan hyvin, banaanin ja appelsiinin, koska olin siinä vaiheessa jo aika vanha, Vesku sanoi *Lapsuuteni Suomi* -dokumentissa.

Viihdykettä tarjosivat erilaiset Helsingissä järjestetyt messut, joille Vesku meni kiertelemään. Hän keräsi eri kojuilta brosyyreita, joita kavereiden kanssa vaihdeltiin: ne kun olivat täynnä harvinaisia värikuvia.

1950-luvun Helsinkiä Vesku sanoi kaipaavansa. Hän katseli haikein mielin mustavalkoisia Pekka Puupää -elokuvia juuri tuota ajankuvaa ihailukseen. Niissä näkyi se Helsinki, jossa Vesku itse oli viettänyt lapsuutensa.

– Kyllä stadin murrekin on muuttunut hirveästi, kun funtsaa mitä se oli silloin 1950-luvulla. Silloin ei englannin kielestä lainattu mitään, kaikki oli ruotsista tai venäjistä.

Töölön-aikoina Veskulle alkoi hahmottua ajatus unelma-ammattista.

– Katselin, kun Töölöoseen tuli roska-auto. Kuski tyhjensi roskikset ja jutteli mukavannäköisten perheenemäntien kanssa – ja hän sai ajaa autoa.

Mä halusin roska-auton kuljettajaksi. Ajokorttia mä en koskaan saanut, mutta roskaa olen päässyt kyllä kantamaan.

Tuosta lapsuuden haaveestaan Vesku muisti tarinan, jonka oli kuullut jo joskus nuoruusvuosinaan.

– Eino Leino ja Oskar Merikanto olivat taas käyneet Kappelissa. Silloin paskakuskit kulkivat hevoskärryillä ja kävivät huusseja tyhjentämässä. Leino ja Merikanto tunsivat jo hajusta, kun kärryt alkoivat lähestyä. He pysähtyivät antamaan tietä ja kuulivat, kuinka kuski vihelsi *Kesäillan valssia*. Merikanto huomautti Leinolle myhäillen, että ”se oli minun tuotantoani”. Leino kysyi: ”Koko kuormako?”

Vesku oli herkkä lapsi, joka koki kaikki tunteet vahvoina. Ei ollut vaikeaa saada poikaa itkemään.

– Kun kansakoulussa opettaja sanoi mulle ”Hiljaa, Matti”, aloin välittömästi itkeä.

Vanhana miehenä Vesku muisteli Yle Luonnon haastattelussa kahden pikkulinnun kuolemaa, jotka olivat saaneet hänet lähes tolaltaan.

Vesku oli 11-vuotiaana ampunut naapurin pojan kanssa tämän ilmakiväärillä. Hetken aikaa tauluun ammuskeltuaan pojat päättivät kokeilla elävää maalia. Vesku onnistui ampumaan suoraan lennosta punavarpusen, joka kuitenkin jäi kitumaan.

– Se piti lopettaa, ja silloin oksensin. Päätin, etten enää ikinä ammu mitään elävää. Tapaus jäi vaivaamaan iäksi.

Erään pienen varpusen kohtalo oli yhtä raastava, joskin siihen liittyi myös mustaa huumoria. Vesku oli löytänyt pihalta hylätyn linnunpoikasen ja vienyt sen kotiinsa. Hänellä oli tuolloin kaverinsa rummut lainassa, ja hän soitteli niillä varpusen olkapäällään. Yhtäkkiä lintu lennähti toisiaan vasten lyövien hi-hat-lautasten väliin ja liiskaantui.

– Se katsoi mua silmiin, räpisteli vasten maata muutaman kerran ja kuoli siihen.

Taiteellisesti lahjakkaalle ihmiselle taide tuottaa hyvin vahvoja elämyksiä jo varhaisella iällä. Vesku eri taidemuodot olivat puhutelleet syvällisesti niin kauan kuin hän saattoi muistaa.

Kuva: Kirsi Tuura

Vesa-Matti Loirin elämäkerrassa kuuluu taiteilijan oma ääni

Vesa-Matti Loiri (1945–2022) oli lähes 60 vuoden ajan jättimäinen hahmo suomalaisessa viihteessä ja kulttuurissa. Elämäkertä **Tuttujen kesken Vesku** kertoo taiteilijan tarinan suurelta osin hänen itsensä kertomana. **Tuomas Marjamäki** haastatteli Loiria kahdenkymmenen vuoden ajan lähes vuosittain erilaisissa elämäntilanteissa ja eri aihepiireistä keskustellen.

Tuttujen kesken Vesku tarkastelee Vesa-Matti Loiria sopivalta etäisyydeltä: arvostaa ja ymmärtää ihmistä ja taiteilijaa, mutta ei aseta häntä jumalan asemaan. Se kertoo paitsi menestyksestä ja rakkaudesta, myös surusta, selviytymisestä ja sairauksista. Kirja sisältää paljon ennen julkaisematonta ja unohtunutta aineistoa – Veskun jäljittelemättömällä huumorilla höystettynä.

Kirja täydentää Marjamäen Spede-Vesku-Simo-elämäkertatrilogian, johon kuuluvat myös aiemmin julkaistut teokset **Simo Salminen – se se vaan on sillä lailla** (2012) ja **Spede, nimittäin** (2017).

ISBN 978-952-382-548-2

9 789523 825482

KL 99.1

Etusivun kuva: Kari Santala / Lehtikuva
Graafinen suunnittelu: Pekka Sell

DOCENDO.FI